

ГРАДЧЕТО	13
БЛАНЪТ	29
ГРАДЧЕТО И БЛАНЪТ	47
ЗАПИСКИ НА ГАБИРУ	65
ЗАД СТЕНАТА	71
БЛАНЪТ НА ХОД	81
ФЕВРУАРИ	99
ЧИСТАЧКАТА	107
ЗАПИСКИ НА ГАБИРУ	123
ДРУГО ГРАДЧЕ	129
БОГ	139
ДЪЛГЪТ	149
СТАРИЦАТА И КРАДЦИТЕ	159
ЗАПИСКИ НА ГАБИРУ	169
ВЕЧНА ПРОЛЕТ	177
БОГ	201
НЕБЕ И АД	209
ДЪРВОТО	223
ЗАПИСКИ НА ГАБИРУ	233
ТРЕТА ЛУННА НОЩ	243

Това, което виждаш, е красиво;
по-красиво – онова, което подозираш;
а онова, което не знаеш – още по-красиво.

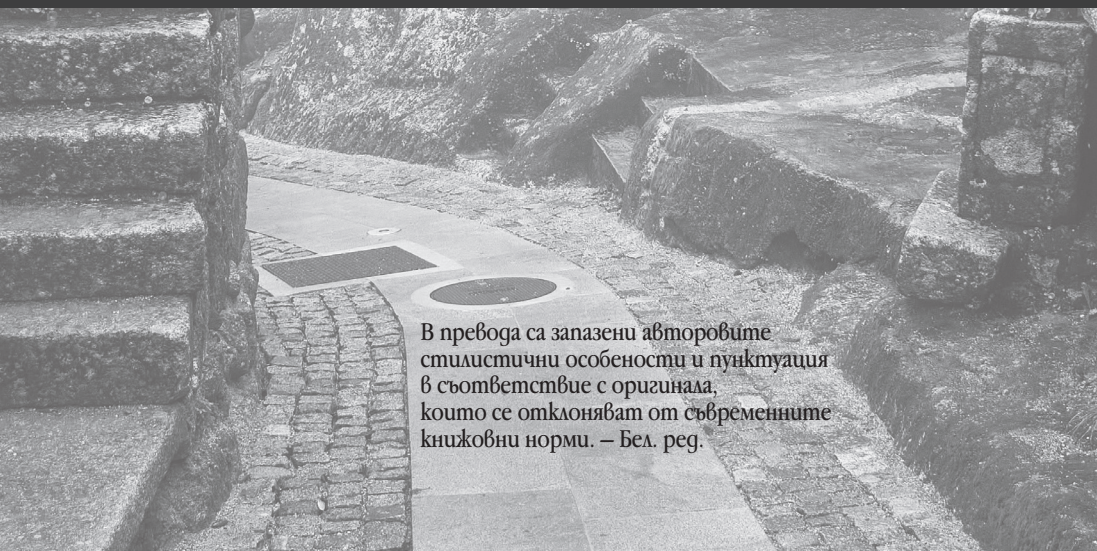
НЕИЗВЕСТЕН АВТОР

*На майстор Колумбано**

* Известен португалски художник от края на XIX в. – Бел. прев.

ГРАДЧЕТО

В превода са запазени авторските
стилистични особености и пунктуация
в съответствие с оригинала,
които се отклоняват от съвременните
книжовни норми. – Бел. ред.

13

13 ПОЕМВРИ

Чувам все същия шум на смърт, която бавно гложди и не спира...

Едно сиво градче – пусти улици – дворове с каменна настилка, разкривена от едничкия напън на тревата – замъкът – непокътнати останки от крепостна стена, която за нищо не служи: една стълба, вклинена в дупките на стените, не води на никъде. Само една дива смоковница е успяла да се провре през пролуките на камъните и от тях извлича мъзга и живот. Кулата – порталът на катедралата с нейните светци в нишите – площадът с рахитични дървета и естрада с цинков покрив. Върху това един черникав и еднообразен оттенък: влагата е проникнала в камъка, слънцето е проникнало във влагата. В коридорите паяците оплитат с неизменни паяжини тишина и скука, а невидима пепел от мании, правила, навици бавно погребва всичко. Видях, не зная къде, в една запустяла градина – зима и сухи листа – сред чемшири с ръст на дървета, гранитни статуи с разядени от времето черти. Изтрило ги е и изражението им не бе гротесково, а изтерзано. Усещаше се огромното им усилие да се изтръгнат от камъка. Всъщност това е една обширна гробница като Помпей: тук са погребани всички наши блянове... Под тези плащове посредственост може би има болка и блян, които дребнавостта и навикът не позволяват да избият на повърхността. Представям си, че тези същества са затворени в каменна обвивка: може би искат да проговорят, може би не могат да говорят.

Тишина. Наострям слух и чувам винаги упорития труд на дървояда, който от векове прояжда дървесината и душите.

15 ПОЕМЪРИ

Страстите дремят, изкуственият смях е станал привичка, пръцете са свикнали да правят всеки ден едни и същи жестове. Една и съща лепкава паяжина обвинява и обездвижва, и се откроява само един шум – на смъртта, която разполага с безкрайно време да гложди. Тук има омрази, които подбиват и саботират, но тъй като времето стига за всичко, всяка година подбиват с по една педя. Търпението е безкрайно и пуска корени в земята: придобило е цвета на камъка и всеки ден нараства с по един пръст. Амбицията не прави и крачка, без единият крак да е здраво стъпил на земята, лукавството пристъпва и отстъпва и колкото и да се послушавш, стъпките му не се чуват. Наглед житейският закон е незначителното съществуване; тъкмо то управлява градчето. Властва търпението, което изчаква днес, утре със същата покорна усмивка: – Потърпи – и ловките му пръсти изплитат желязна плетеница. Ни едно препятствие не го обезсърчава. – Потърпи – и заобикаля, връща се назад, чака година след година и гледа със същите безизразни очи и същата изписана усмивка. Търпение... търпение... Виж, лъжата е от друга порода, изпъстря се с хиляди цветове и на всички им изглежда приятна. – Ами да... ами да... – Нищо не се случва, нищо не се случва. Всеки ден казваме едни и същи думи, поздравяваме с една и съща усмивка и правим едни и същи поклони. Бавно натрупаните навици се вкаменяват. А времето смила: смила амбицията и жлъчта и превръща образите в гротески.

Забележете, оттук се вижда цялото градче... Ето Агелия, съпрузите Пиреш като восъчни фигури. Никой не помръдва. В един по-тъмен ъгъл братовчедката Анжелика не вдига глава от чорапа. Толкова завист е предъвквала, че се е отучила да говори. Идва чаят, изпива чая и пак се залавя за същия чорап,

който милостиви ръце всеки ден разплитат, та още като стане, да започне ръкоделието си отначало. Един ден – седмица – век – и само невидимото махало се люшка насам-натам със същата неумолима закономерност – към смъртта! към смъртта! към смъртта!

Една минута ли е изтекла, или един век? Върху гранита с пластове селитра се стеле друг черникав слой, а часовете се отронват върху градчето като капки вода от клепсидра. Толкова често съм виждал камънака, че вече не го забелязвам. Смъртта обикаля на пръсти и никой не чува нейните стъпки. Всеки ден смъртта ги отнася, всеки ден камбаната бие на умряло. Небитието я очаква, а дона Прокопия сънено се прозява, сякаш не ѝ предстои да спи цяла вечност. Всичко това се случва, сякаш няма никакво значение; всичко това се случва, сякаш не представлява една грама и всички грами, една минута и всички минути...

Не от години, от векове продължава тази игра на карти – и жестовете са все по-мудни. Откак свят светува стариците се навеждат над все същата игрална маса. Познатата до втръсване игра е пикет за трима – това е играта на смъртта... Лампата осветява, а сянката ръфа лицата, величествената Теодора, Аделия, едната от всички Елеутерии, отчето. В мрака се откроява една предвкваща уста – на дона Библиотека: свещениците я превъзнасят, църквата превъзнася милосърдието ѝ, което дири нещастieto, за да му даде три гроша. Различавам само щръкналите уши на достопочтения Елияш де Мело и непорочния Мелияш де Мело, смъртно бледи като два призрака. И двамата настройват съвестта си, както се навива часовник. Дълговете са си дългове. Дона Леокадия над всичко поставя дълга си и прибира въщи едно сираче, което издържа и което ѝ се пречка в краката. Светлината на лампата озарява ръцете ѝ, кокалести и сухи, изпълващи цялата гостна, целия

свят... Дона Прокопия мрази дона Библиотека, но и тя не знае какво стои зад тази омраза, обуздавана от мисълта за ада. Всички свикват с живота. Да можеш, щях да го убия, но разни думи ме възпират. Възпира ме и едно нищо... Всички стигаме до мига, в който животът се озарява от светлината на ада. Но никой не рискува да направи една решителна крачка.

Всичко това сякаш се носи под водата, зеленият под водата. Не зная точно жив ли съм, или мъртъв... Минава една година и после още една. Влагата размеква приятно и времето минава, времето ги похабява, както селитрата – светците в техните ниши. Ако отчаянието нараства, то не се изразява с думи.

С времето стариците са придобили едно и също изражение, с времето са взели да се боят от някаква развръзка. Надвесени над масата, фигурите не трепват. Не трепват други фигури, обгърнати от мрака, а мен ме интересуват не думите на отчето – Играя, – нито какво Агелия казва тихичко на Елеутерия, за да я чуе страховитата старица: – Нашата Теодора все повече младее!... – интересуват ме незримите фигури: болката на тия застинали фигури, а над тях друга, по-едра, надвесена и вторачена фигура, която от векове очаква развръзката.

Градчето се вкаменява, мерзкото градче създава същата плесен. Тук живурка незначителността и дори на нея времето придава характер. На стръмната чакълеста уличка с избираща влага и в разгара на лятото живеят старици, на които са останали само думи, приковани, хранени, настървени, като луд с тенекиена корона, която изпълва целия му свят. От една страна битува ужасът; от другата – абсурдът. И всички въпреки отблъскват живота от себе си и го отхвърлят. Тук живеят оная Телеш, която прекарва живота си в бърсане на своите мебели, сама и затворена с лъскавите си мебели, може би остатък от блян, в който отчаяно се вкопчва, и старици, ръ-

сещи само поклони, само луги, само злоба. Да имаш мания и упорито да мислиш за нея! Да я отглеждаш. Да имаш някаква мания и да виждаш как расте като рожба!... Тук живеят дона Решитута, вечно кимаща одобрително на живота, и Урсула, чиято житейска мисия е да разсмива другите.

Тук се вписват същества, които превръщат живота в навик и съумяват да гледат безразлично небето и невъзмутимо живота, и тази смесица от нелепост и свидливост. Тук стена до стена с църквата живее Светеца, който от време на време излиза от унеса си и се провиква: – Агъм! Агъм! – Живеят жените Телеш, а те мразят жените Соза. Живеят жените Фонсека, а Фонсека прекарват живота си в правене на реверанси като разглобени кукли. Живеят жените Албергария, а Албергария имат само една житейска цел: всяко полугодие да се покажат с нова рокля в градината. Живеят тези, които гъвчат, предъвкват и смилат, тези, които бързо се затварят отвътре с някаква мания, и тези, които скучаят цял ден, седмица, година, докато настъпи кроткият час на играта на карти или ужасният час на смъртта.

Тук битуват егоизмът, който превръща живота в пашкул, и амбицията, която точи зъби из къщи, това, което изпълва съществуването с неприязън и след година сплетни прахосва още една година в сплетни. Тук се вписват кахърните старици зад интереси, страсти или просто дреболии, които се разтварят в етера и веднага биват заместени от други старици със същите или други пера на шапките, със същите или други нелепости, смрадливи и вманиачени; мъжете, по които през живота са поленвали отпечатъци от лъжа, готови за гроба – и Габриу* с неговия бял. Тук се вписват небето и префърцуне-

* Образ от по-ранен роман на Брандао – самотник, мечтател философ; тук – другият аз на разказвача. – Бел. прев.

ните старици с техните реверанси, смъртта и играта на карти. Тук се вписва също и една стара прислужница, която все ми е пред очите. Обсебва ме. Държлива. Послушна. Обслужва всички други старици. Жоана е глупава старица.

Първо е слугувала в градчето, после е слугувала в града. Слугувала е с протрита пола, с мръсни от миене на съдини ръце, с една риза, с дрипи от господарката и мизерна надница. Прала е, търкала, мирише лошо. Слугувала е на низостта, на смеха на тълпата, която върви към смъртта с официална премия и шапка с пера на главата. За да се разкаже на един гръх нейната история, е достатъчно да се опише как ръцете ѝ са станали криви и възлести, целите в резки и струпеи, как ръцете ѝ са заприличали на гървесна кора. Студът ги е напукал, влагата ги е просмукала, гървата, които е цепила, са ги вкоравили. Винаги съм я сравнявал с ябълката в двора: тя е безобидна и полезна, а не заема място. Животът я похабява, сълзите я разяждат, а тя е тук съвсем същата, както когато постъпи в дома на дон Ерменгарда. Тя разсмива и просълзява. Вече никой не се учудва – дори и тя – че издържа и утрото я заварва на крак да цепи гърба, да пали огъня, да топли вода. Някои същества нарочно са създадени за грубата работа. Отвътре Жоана е самата нежност, външно Жоана е почернена. Същата грозота покрива камъните. Покрива и гърветата.

Тя е висока суха старица с плоски гърди. Навикът да носи товар на главата си я е изпънал като кол, навикът да изминава дълги разстояния е сплескал ходилата ѝ: носачката стъпва върху здрави основи. Прилича на мъж с щръкналите си уши и невинните очи на добиче. Тя е от онези създания, които дават на другите най-доброто от себе си срещу някаква надница, които се привързват към чуждите деца и оплакват всички нещастия. А на всичкото отгоре са предани и когато ги отпратят, защото вече не са нужни, се разплакват на стълбите.

Неразбираемо е как след цял един живот тази жена запазва непокътната детската си невинност и удивлението в очите. Несгоди, глад, студът на сиромашията – най-страшният – и макар и мачкана, с шаячна пола, увиснала кожа на шията, напукани от миене на съдини ръце, къта нещо, което не се изразява с думи, с ломотене, смях... Замесила е живота с нежност. Замесила е с това собствения си живот. Топлила го е с гръха си.

Ръцете ѝ са като цепеници.

16 ПОЕМЪРИ

Под тези покриви, сред четири стени, всеки се опитва да сведе живота до нещо незначително. Целият изнурителен труд се състои в това: да се сведе животът до нещо незначително, да се изгради стена от гребни неща срещу живота. Да се затули, да се скрие, да се забрави. Камбаната бие на умряло, вече никой не чува звъна на умряло. Смъртта се свежда до обред, в който хората се обличат в жалейни грехи и оставят визитни картички. Ако можеш, щях да огранича живота до неутрален тон, до само един мирис на мухъл, а градчето до цвят на попивателна. Същества и вещи създават една и съща плесен, като тайнобрачна растителност, случайно изникнала на влажно място. Имат си крал, свои страсти и подозрителен лъх. Изчезват, без видима причина ненадейно се появяват отново върху една педя от вселената, която им изглежда като целия свят. Поглъщат едни и същи соли, изпускат едни и същи газове и отделят фосфоресцентна слуз, която съответства може би на чувства, на пороци или на спорове за безсмъртието на душата.

Все същите повтаряни неща, същите думи, същите навици. Изградили сме до живота друг живот, който в крайна сметка ни е обсебил. Вървим към гроба с думи. Поробват ни, подчиняват ни. Тежат тонове, плътни са като планини. Именно думите ни възпират, именно думите ни водят. Всички се стараят да създадат атмосфера, която да ги изтръгне от живота и смъртта. Блянът и болката се облицоват с камък, съзнателният живот е гротесков, другият е потулен.

Предъвкват днес, утре, винаги все същите изтъркани думи, за да не изрекат последните. Всички говорят за небето, но коцина са преминали през света, без да са поглеждали небето в неговата дълбока, страховита реалност? Стига ни името, за да се справяме с него. Никой от нас не забелязва какво се крие зад всяка сричка: заравяме душите си в останки, в думи, в пепел. Изграждаме декори и се споразумяваме животът да протича по определени правила. Това е съзнанието – това е безкраят... Всичко е етикетувано. Същност играем на карти между живота и смъртта, опирайки се на думи и звуци. И тъй като съществуването е еднообразно, времето стига за всичко, времето трае векове. Така бавно се образуват кори: във всяко същество, както в къщите с покрит от селитра гранит, страстите плетат в мрака и тишината паяжини от мрак и тишина. В задрямалата аптека синът наследява бащата над дъската за дама. Искам да устоя, потъвам. Започвам да осъзнавам, че тъкмо навикът ме е накарал да понасям живота. Понякога се събуждам с този вик: – Смъртта! Смъртта! – и напразно отблъсквам глупавия остен. Оплаквам себе си като оплаквачка над празен гроб. Ех, как тежи животът, как тежи този единствен миг преди смъртта навек! Колко скучен и безполезен е прекрасният живот! Нищо не се случва! Нищо не се случва, а аз чувствам тук до мен друг живот, който ме плаши и не искам да виждам! Този живот може би е истинският

ми живот. Най-лошото обаче е, че съзнавам: обземе ли ме той, повече не бих могъл да живея. Отчаяно се вкопчвам в навика и в думите. Ти не съществуваеш! Ти не съществуваеш! Съществува това, с което боравя всеки ден, думите, които изричам всеки ден, съществата, с които разговарям всеки ден. – А ти ме обграждаш, зовеш ме и искаш да живееш завинаги с мен. Не мога да те гледам!...

Ако понякога минаващият хамалин с ковчег на гръб ме връща към реалността, към ужаса, веднага извърщам поглед и бързам да се потопя отново в делничния живот. Преструвам се, че се усмихвам, и забравям. Ала не мога вечно! Не мога все така години наред! Няма нищо друго! Няма друго освен тези застинали фигури и зелениясалите часове, които от време на време се отронват като капки вода върху дъното на подземие. Още една година! Още една крачка към смъртта! Усещам една безмълвна болка зад тази неподвижност. Всеки час е един час по-малко в живота ми. А времето бяга, времето с цял на попивателна, което към побелелия от селитра гранит добавя възчерен слой, а към погребаните души още една лопата пепел... Има моменти, в които фигурите съдържат толкова живот, колкото неподвижните светци в техните ниши – но има и моменти, в които всеки извисява ръст, има моменти, в които животът ми изглежда озарен от друго сияние. Има моменти, в които всеки вика: – Не съм живял! Не съм живял! – Има моменти, в които се сблъскваме с друга по-голяма фигура, която ни плаши. Само това ли е животът? Колкото и да искам, не мога да се отърся от дребни постъпки, от дребни нелепости, не мога да се отърся от глупости, нито от това дрипаво същество, което се разпростира от полюс до полюс. Трябва да се примиря едновременно с тази мисъл и с това нелепо поведение. Трябва да бъда гротесков покрай живота и смъртта. Дори когато съм сам, смехът ми е глупав. А съм сам с нощта. Заг оная стена

е безкрайното небе. За да не умра от ужас, за да понеса това, за да не остана сам с лудия, си измислих незначителното битие, думите, честта и гълга, съвестта и ада.

И все пак ни спасяват именно думите, за да имаме в какво да се вкопчим.

Значи ли това, че аз и ти се подчиняваме на някакъв съставен от норми свят? Без него не бихме могли да съществуваме. Видим ли какво се крие зад него, не ще можем да съществуваме. Нашият свят не е реален: живеем в свят, какъвто аз го разбирам и обяснявам. Нямаме друг. Тук сме като риби в аквариум. И чувствайки, че има друг живот край нас, вървим към гроба, без да го забелязваме. И този чудовищен гротесков живот е не само единственият, който може да живеем, а и единственият, който отчаяно браним. – Ами да... ами да... – Тук играем театър. Тук всички редом с ужаса и смъртта играем карти. Тук убиваме времето. Тази една-единствена крачка я правим, все едно е нещо незначително. По-надълбоко съществуват само отразени звуци. Сигурно не сме повече от отзвущи. Подчинявам се, покорявах ме. Вече не различавам, вече виждам мъгляво. – Играя! – И цялото ми същество внезапно е разтърсено от ужаса, който обикаля пипнешком около мен. Рядко влизаме в досег, но аз го усещам тук до мен – без все пак да се погодим. А и не искам! Не искам! Отплесна ли се за миг, изкрещявам от болка. Опарвам се.

Всъщност тъкмо да виждам не мога, тъкмо да виждам не искам! Градчето се управлява от вековни навици и правила – но има друго огромно нещо отвъд декора, с който се обграждам. За да не се страхувам, създадох аз това, за да не го вижда, Светеца е създал ада. Има нещо друго, групаво и изтерзано. – Играя! – Чувствам се все по-нищожен, думите ми се струват

все по-изтъркани. Друго същество се разпростира от полюс до полюс... Тази гротескова фигура не е моята. Селитрата е разяла светците в техните ниши – разял ги е и блянът... Наведен над масата, повтарям едни и същи безполезни движения, за да не се разкрещя. – Играя! – Така се преструваме, че ни е безразлично какво ни заобикаля, че сме свикнали с това, което ни заобикаля, че се усмихваме на това, което ни заобикаля! Там е смъртта – тук е животът – тук е ужасът – и само дребнавостта успява да пусне дълбоки корени.

20 НОЕМВРИ

Затварям очи. Дъждът се лее безспир от небето и в мътната светлина виждам все градчето със същите музейни фигури, седнали в същата зала... Незначителност, незначителност, незначителност. Обковани врати със скърцащи панти като врати на затвор, фасади със счупени стъкла и един, два, три напластени слоя прах. Дюкяни с пръстен под, от които лъха влажен, пронизващ мирис... Всички прозорци, както и всички души, заяждат, а времето замества една фигура с друга, един камък с друг. Строявам ги в редица пред мен с техните вехти шапки, гротескови и вманиачени. Наблюдавам. Виждам как жестовете, поздравите, действията изникват от дъното на вековете. Това е нищо – делнично и пошло. Една привидност.

Градчето е бутафория. По-точно: животът е бутафория.

Заг това градче има друг по-голям град. Мудността, изтърканият жест, полусянката дори и посред бял ден ми забудват гледката. Върху всяко същество е поленнал слой прах. Това е градчето – и градчето не е това. Какво ме е грижа за Аге-

лия, ден след ден завист, одобрително кимане, усмивка, луги, поклон след поклон? Заг тази жалка старица се крие друга. Подписаните полицаи, неизплатените полицаи, дребното изсилване на това въглубено същество имат друго значение. Действителността е лукавството, хитростта, които всеки влага в играта. Няма старици с карти в ръка; има гордост, надменност, търпелива завист. Има помисли, предпазливост на човек, който стъпва на пръсти. Има сили и опит, алчност и хитрост. А по-надълбоко – още едно, друго подземие... Всички използвани думи, освен обикновеното значение, имат такова, което всеки претегля и пресмята – и друго по-висше значение. Има думи, които изискват пауза и мълчание, а има и такива, които трябва веднага да се удавят в други думи. Има поне две същества в този човек, когото всички познават, сдържан, подреден, методичен. Той и лудият, който умира да си криви лицето. Той и лудият, когото успява да потисне само чрез своята изрядност. Тази старица не е същата, с която се знаем – друга е. Здравата се е трудила да причинява зло, така и не е успяла. Ако се осмели, ще се злепостави и ще навреди на самата себе си. Това е един безкраен спор с горчив вкус в устата, с разкаяние – и в крайна сметка не предизвиква същинско бедствие, което да я възвеличи. Наведена над огнището, ровичка все същата студена пепел...

Всички се защитават. Затова има известно величие в ежедневното повтаряне на едно и също. Човек живее само от дребнавости, а маниите притежават огромна сила: именно те ни крепят.

Виждам по-ясно тайния и подземния живот. Разбирам колко трудно е да изживяваш всеки ден и всеки час, колко наложително е през всичко това да следваш една невидима нишка – а да си нищожен и да се усмихваш. Похабява ме една по-висша си-

ла и с всичките си рани и всичките си пороци, с жалкия си делничен живот, пустотата, вехтата шапка, жлъчта и злобата, трябва да се боря с нещо огромно, от което ме дели само една презграда. Всичко, което правя, е преструвка. Друго се спотайва там, когато говоря, когато мълча, когато се смея. И говоря по-високо, защото го усещам как мърда... Всички понасят всекидневната драма, всекидневната сивота, грижите и износването, които превръщат хората в нелепи окаяни фигури. Всички понасят отношенията, които състаряват и подготвят за гроба, дребните интереси, завистта, амбицията, физическата болка. Всеки ден Ерменгарда гледа кисело гербовете на Библиотека, Бизбория* всеки ден умува над почитеността си и търпят горчилката, която постепенно се отлага в душите – и то при нещо огромно, което става и си ляга с нас, не ни напуска, за което никой не говори и с което трябва неизбежно да съжителстваме, пред което се налага да си пошъл и притворен, да се правиш, че не го виждаш, а то над таблата на леглото ти...

Зад незначителното битие се носят небесата, световите, златистите вълни. Носи се отчаянието. Носи се свирепият нагон. Зад това се носят пороите камъни и слънца, и мъртвците, по-живи, отколкото са били приживе. Зад презградата и думите сноват Животът и Смъртта, и други страховити фигури. Зад думите, с които се залъгваш, с които се препитаваш, зад магическите думи усещам нещо трескаво и напористо, ужаса, хаоса, болката, чудовищните слепи сили.

В някои случаи, ако от живота изчезнат думите и незначителното битие, ще остане само ужасът.

* Нукаквицата. – Бел. прев.

Само незначителното битие ни позволява да живеем. Без него лудият, който вие в нас, вече щеше да е завладял света. Незначителното битие потиска една необуздана сила.

За да не виждаме, за да не чуваме, ние се навеждаме над масата за игра. За да не чуваш себе си, за да не виждаш какво те похабява всеки миг и всеки час, огромно износване, което не усещаш и което ще те доведе до зейналия въртоп и ще те потопи в дълбока тишина. Непрекъснато износване. Изхабява ни, съсипва ни. И всеки ден се събуждаме по-стари, всеки ден се събуждаме по-безполezni. Всеки ден се събуждаме с повече жлъч. И всеки ден с поклони, без ужасени кръсъци, се навеждаме над тази маса за игра, не виждайки, преструвайки се, че не съществува ужасът около нас и по-страшният ужас вътре в нас. Това се нарича *всекидневие*. Това няма никакво значение. С това изпълваме живота си, докато дойде смъртта. Тази маса за игра е нашето пошло съществуване, всекидневният живот с пропускация до нас друг живот. Нищо не се случва! Нищо не се случва! Лете знойт е душен, зиме един и същ облак пропива гранита и полевта, размеква, разкапва рамките на прозорците, копторите и маслиновото дърво на площада, само ствол и две сиви листенца. Обръч от оголени и вторачени планини околобръст очаква трагедията – а планините не отстъпват. От време на време в самотата, усилвана от нощта, от висотата на Катедралата отекват ударите на камбаната, на интервали, един след друг. Звукът има безмерна тежест.

Всички тук сме в очакване на смъртта! Всички тук сме в очакване на смъртта!